

пов'язана з тим, що будь-яка наука неможлива без наявності певної теорії. А тому чітко визначити межі компетенції кожної окремої економічної науки сьогодні практично неможливо.

Висновки з проведеного дослідження

1) Проведене дослідження свідчить про те, що сучасна господарська (економічна) наука досить глибоко структурована. 2) В основі цього процесу структуризації науки лежить процес ускладнення самого сучасного господарства. 3) Швидкість, з якою відбувається процес структуризації сучасної господарської (економічної) науки, призвела до того, що залишається досить багато точок взаємного перетину інтересів та дублювання між різними складовими господарської науки.

Література

1. Постанова президії ВАК України 14.12.2006 № 31-06/11.

Статтю подано до редакції 16.07.11 р.

УДК 330.101

Н.В. Саприкіна, канд. екон. наук,
кафедра політекономії обліково-економічних факультетів
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЕВОЛЮЦІЙНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ СЬОГОДЕННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито сутність і особливості еволюційної економічної теорії, представлено імена, які пов'язані із зародженням і розвитком цього напрямку, показано місце еволюційної економіки у сучасній системі економічної науки та розглянуто її перспективи та можливості щодо аналізу сучасної економічної ситуації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: еволюційна економічна теорія, еволюційна економіка, еволюція, економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ. В статье раскрыты сущность и особенности эволюционной экономической теории, представлены имена, которые связаны с возникновением и развитием данного направления, показано место эволюционной экономики в современной системе экономической науки, а также рассмотрены ее перспективы и возможности относительно анализа современной экономической ситуации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: эволюционная экономическая теория, эволюционная экономика, эволюция, экономическое развитие.

ANNOTATION. The article reveals the essence and distinctive features of evolutionary economic theory, and the names related to the origins and development of this concept. The author shows the place of evolutionary economics within the system of modern economic science, and considers its perspectives and capacities concerning the analysis of present economic situation.

KEY WORDS: evolutionary economic theory, evolutionary economics, evolution, economic development.

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасного етапу розвитку світової економіки є надзвичайно велика кількість змін різної якості, які відбуваються майже одночасно на всіх рівнях господарювання і з такою високою швидкістю, яка не залишає ні учасникам економічних відносин, ні науковцям часу на роздуми і на відповідні висновки. Типовою ситуацією сьогодні є така, за якої рецепти, котрі здавалися випробуваними і ефективними ще кілька років тому в економіці однієї країни, доводять свою неадекватність і нежиттєздатність в умовах іншої економіки.

Саме тому, починаючи з середини минулого століття і особливо зараз, у наукових колах все голосніше лунають думки щодо неспроможності інструментарію традиційної економічної теорії (так званого мейнстріму), представленій переважно неокласичним напрямом, адекватно пояснити ті процеси, які відбуваються у економіці як на рівні фірми, так і на рівні національної економіки чи глобального господарства.

Постановка завдання. У даній роботі ми розглянемо ту альтернативу традиційному економічному аналізу, яка представлена еволюційною економічною теорією. Даний напрям сьогодні переживає справжню хвилю підйому інтересу до себе з боку науковців у західних наукових колах. Будучи дуже цікавим, гнучким, а тому, не лише на наш погляд, універсальним та перспективним, цей підхід безперечно заслуговує на увагу і ретельне вивчення.

Нашим завданням є розкрити сутність і особливості еволюційної економічної теорії, показати її місце у сучасній системі економічної науки, представивши імена, які сьогодні пов'язують із зародженням і розвитком цього напрямку, а також розглянути його перспективи та можливості щодо аналізу економічної ситуації в Україні та світі.

Аналіз джерел та публікацій. Еволюційна економічна теорія чи еволюційна економіка вважається новим напрямом економічної науки, предметом вивчення якої є еволюційні процеси в економіці, котрі розглядаються як спонтанні, відкриті та незворотні,

і у якій застосовуються універсальні закони еволюції для пояснення еволюційних нерівноважних економічних процесів. Основні ідеї цієї течії знаходять своє коріння ще у XVIII ст.

Батьком еволюційної економіки називають Чарльза Дарвіна, який у 1859 році у своїй роботі «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» запропонував еволюційну теорію, яку часто представляють як економічну модель конкуренції за обмежені ресурси, у якій відбір здійснюється на індивідуальному рівні. Згідно з цією теорією, основу еволюції складають процеси мінливості (у популяції виникають індивідуальні відмінності), спадковості (існує генетичний зв'язок між батьками і дітьми) і відбору (деякі індивідуальні форми виявляються успішнішими за інших у боротьбі за обмежені ресурси і тому краще виживають і залишають більше потомства) [3, с. 625].

Проте сьогодні загально визнаним є факт впливу на погляди Дарвіна праць Т. Мальтуса «Досвід про закон народонаселення» і А. Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів»¹. У першого було запозичено ідею природного добору і боротьби за обмежений ресурс, а другий запропонував ідею впорядкованої взаємодії і регулярності, які породжені хаотичною взаємодією і виникають спонтанно, без направляючої сили, саме ця думка відіграла важливу роль у формуванні теорії еволюції [3; с. 624], [7; с. 153]. Тому очевидно є першість саме економістів у зародженні даного напрямку у економічній науці, хоча цей факт часто піддають сумнівам, стверджуючи про біологічне його коріння.

Авторами, чії роботи сьогодні вважаються ключовими у процесі формування еволюційної концепції вважаються Т. Веблен з працею «Теорія бездіяльного класу» (1899), Й. Шумпетер з «Теорією економічного розвитку» (1912) та Р. Нельсон і С. Уїнтер з їх спільною монографією «Еволюційна теорія економічних змін» (1982).

Серед найбільш відомих економістів, які вважаються такими, що внесли вагомий і визнаний внесок у розвиток даного напрямку, називають К. Маркса, М.Д. Кондратьєва, Ф. Хаєка, А. Алчіана, також еволюціоністи широко використовують ідеї Г. Саймона та Е. Пенроуз.

На сучасному етапі над подальшою розробкою еволюційної теорії працюють Дж. Ходжсон, У. Вітт, В. Маєвський, Д. Львов, О. Сухарев та ін.

---

¹ Щодо того, яка саме праця Сміта вплинула на погляди Дарвіна сьогодні немає згоди серед науковців, дехто стверджує, що Дарвін, якщо й читав Сміта, то тільки його «Теорію моральних почуттів» [12; 9].

Хоча варто зазначити, що ідеї, які так чи інакше корелюють з принципами еволюційної теорії, можна знайти й у багатьох інших авторів, які позиціонуються як економісти традиційного напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюційна економічна теорія на сьогоднішній день, як уже було зазначено, є напрямом, який у своїх категоріях, їх розумінні, методах дослідження, способах пояснення протистоїть основній течії економічної теорії (так званому мейнстриму), яку еволюціоністи називають ортодоксальною економічною теорією, котра, за словами Р. Нельсона та С. Уінтера, являє собою «сучасну формалізацію і інтерпретацію більш широкої традиції західної економічної думки, інтелектуальний родовід якої простежується від Сміта і Рікардо до Мілля, Маршалла і Вальраса» [5, с. 25].

Одним з перших, хто ввів до суспільних наук еволюційні принципи Ч. Дарвіна, був Т. Веблен (саме тому еволюційну економіку часто зараховують до інституційного напрямку), який у 1898 році опублікував статтю «Чому економіка не є еволюційною наукою?», де піддає критиці традиційний класичний і неокласичний аналіз, їх методологію, їхнє розуміння людської поведінки, стверджуючи, що «еволюційна економічна теорія повинна бути теорією *процесу* культурного зростання як детермінанти економічного інтересу, теорією загальної послідовності економічних інститутів, яка формулюється безпосередньо в категоріях процесу» [1, с. 109] (курсив — Н.С.).

Що ж являють собою основні принципи, на яких базується еволюційна економіка у своїх обґрунтуваннях і у запереченні ключових постулатів ортодоксальної теорії? Це, по-перше, цілковите і категоричне заперечення статички і рівноваги, як станів характерних і природних для економічної системи. Всі системи розглядаються як такі, що перебувають у процесі постійних причинно-обумовлених змін, а сам механізм змін пов'язується з загальною еволюцією, в основі якої лежать згадані принципи мінливості, спадковості і відбору. Всі процеси розглядаються еволюціоністами виключно як такі, що є спонтанними, відкритими і незворотними.

Так, викликом статичному баченню економічного світу стала «Теорія економічного розвитку» Й. Шумпетера, у якій він наполягає на тому, що статична теорія загальної рівноваги повинна бути доповнена динамічною теорією економічного розвитку, яка покликана описати рух економіки між рівноважними станами [3, с. 306]. Сама ж динаміка пов'язувалась Шумпетером з появою нового як результату творчої активності людини.

Дослідження проблем економічної динаміки відображено також у підході М. Кондратьєва через його прагнення до всебічного вивчення об'єктивних закономірностей розвитку економіки. Тому сьогодні кондратьєвська теорія циклів вважається також одним з перших підходів в економічній науці, який заклав основи сучасної теорії еволюції економічних структур, котра стверджує, що переходи від однієї економічної стадії до іншої в напрямі вектора еволюції, являють собою незворотні хвилеподібні процеси [6; 17].

Другою характерною особливістю еволюційної теорії є її повне заперечення максимізуючої поведінки економічних суб'єктів — фірм чи індивідів. Цю передумову, на якій базується практично вся неокласика, еволюціоністи вважають абсолютно нереалістичною і піддають нещадній критиці. У вже згаданій статті Т. Веблен критикує неокласичну гедоністську концепцію людини, яка, за його словами, представляє людину» як суб'єкта, що безкінечно розраховує відчуття задоволення і болю, коливається як гомогенний згусток бажань щастя під імпульсом стимулів, які змушують його переміщуватися, але зберігають його цілісність» [1, с. 107], а Р. Нельсон та С. Уінтер положення про максимізуючу поведінку фірм ортодоксальної теорії називають «ущербним» [5, с. 60].

На наш погляд, ця критика є справедливою через причини, серед яких, зокрема, називають, по-перше, відсутність повної інформації та обмежені можливості до адекватної оцінки наявної інформації і оптимального вибору [5, с. 34], по-друге, поведінка як фірм, так і індивідів нерозривно пов'язана із змінами зовнішнього середовища, яке розглядається як активна діюча сила, яка сама здатна відбирати суб'єктів, що прийняли кращі рішення, причому передбачити результати цього відбору неможливо, можна лише спробувати його пояснити [10, с. 211]. Тому, згідно із еволюційною теорією, принцип оптимізації і невизначеність є абсолютно несумісними.

Таке трактування поведінки, загалом, зрозуміле. Однак воно породжує питання: як і чим керуються фірми у своїй діяльності?

У книзі «Еволюційна теорія економічних змін» Р. Нельсона та С. Уінтера, яка вийшла у 1982 році і стала знаковою для розвитку еволюційної економіки, автори запропонували так звану еволюційну теорію поведінки фірм, що діють в умовах мінливості. Згідно з цією теорією, фірми реагують на зміни зовнішніх умов зміною усталених принципів своєї поведінки — так званих рутин. Рутини — є загальним терміном для всіх нормальних, регулярних і передбачуваних зразків поведінки фірми, це — правило пове-

дінки, що втілило накопичені навички та прийоми [5, с. 35], це — структура поведінки, яка є прогнозованою і призводить до аналогічних схем рішень у повторюваних ситуаціях.

Третьою ключовою ознакою еволюційної економіки, за яку її часто критикують і до якої іноді абсолютно, на наш погляд, безпідставно фактично зводять усі її особливості, є широке використання аналогій з біології та намагання пояснити перебіг економічних процесів універсальними принципами еволюції. Саме у цій ознаці найбільше проявляється дарвінівська природа еволюційної економіки. Хоча ряд авторів вбачає у застосуванні таких методів всього лише наслідок економічного імперіалізму у науці [7, с. 171], [11, с. 271], є й інша думка, яка вбачає у такому підході можливість для подолання інтелектуальної автаркії економічної науки, що збагачує її новими ідеями і загалом характеризує нову якість сучасних економічних досліджень [5, с. 501], [7, с. 223].

Так, економічна система і будь-який процес, що відбувається в рамках системи, розглядається не як механізм, а як живий динамічний організм, який існує за біологічними законами: народжується, розвивається, старіє, помирає. Зміни у системах і процесах є обумовленими генетично і залежать від попередніх. Принцип природного добору, за яким виживає найсильніший організм, є ключовим у розумінні функціонування систем та їх змін разом з усіма їх елементами.

Зокрема, у своєму вченні про суспільно-економічні формації К. Маркс, пропонуючи універсальну схему соціального розвитку, розглядаючи послідовну зміну формацій як магістральну лінію прогресу людства, базувався саме на принципах еволюції, зазначаючи, що кожна суспільно-економічна формація являє собою особливий соціальний організм, а метою свого дослідження визначав «з'ясування законів, яким підпорядковуються виникнення, існування, смерть даного соціального організму» [4, с. 21]. Загалом, за словами Шумпетера, Маркса від сучасних йому економістів та його попередників відрізняло саме розуміння економічної еволюції як особливого, обумовленою самою економічною системою процесу [9, с. 53].

Схожим чином розглядав економічну динаміку й сам Й. Шумпетер, який визнавав важливість процесів виникнення, зміни і зникнення соціальних інститутів, шумпетерівська конкуренція — це творче руйнування, у якому фірми ростуть, виживають чи помирають [3, с. 628], а своєю метою він називав «знайти відповідь на питання: як економічна система створює ту силу, яка неперервно її змінює?» [9, с. 52].

Еволюційна теорія також різко критикує мейнстрім за «вперту відданість крайнім абстракціям», за теоретичну ізольованість від інших наук, за використання громіздкого математичного апарату та «брутальне нехтування принципом Оккама» [5, с. 60].

Хоча навряд чи варто говорити про існування теоретичної конфронтації між еволюціоністами та традиціоналістами. Навпаки, як було зазначено, еволюційні ідеї були присутні в економічній науці з моменту її формування як самостійної наукової дисципліни, формуючи своєрідну філософсько-методологічну базу дослідження. А нинішній етап розвитку економіки як науки відзначається особливою готовністю до сприйняття ідей та методів як суспільних, так і природничих наук. Сучасна економічна теорія сьогодні все більше набуває рис інтердисциплінарної науки, яка активно і творчо сприймає надбання інших наук. Тому актуальним і доцільним сьогодні є пошук моделі конструктивного діалогу між мейнстрімом та еволюційним напрямом.

Якщо ж, крім зазначених основних особливостей, спробувати визначити загальний предмет еволюційної теорії, то тут на дослідника чекають певні труднощі через широту діапазону аналізу, який включає в себе поведінку індивідів і фірм на мікрорівні, макроекономічну еволюцію, інституційну динаміку, технологічні зміни, циклічні коливання. Тобто предмет є надзвичайно різнобічним і охоплює чимало компонентів динамічної системи, що перебуває у розвитку. Але саме така широта даного напряму і описані ознаки свідчать про надзвичайну його гнучкість, перспективність та універсальність.

Висновок. Події, які відбуваються у сучасній економіці останнім часом все частіше змушують замислитися про пошук альтернативних підходів в економічній теорії, і на цю роль чи не найкраще підходить саме еволюційна економіка.

Особливого значення вона набуває у контексті змін, що відбулися і продовжують відбуватися на теренах пострадянської трансформації. Сьогодні абсолютно очевидним є провал мейнстріму та Вашингтонського консенсусу, який було створено на його засадах, стосовно вказаних процесів та повна неадекватність їхніх рецептів щодо побудови нової економічної системи.

Крім того, остання світова економічна криза також засвідчила обмеженість і неспроможність традиційного аналізу у пошуку шляхів виходу з цієї ситуації та способів уникнення подібного у майбутньому.

Необхідність докорінної зміни у підході, інструментарії, методології наукового дослідження економічних процесів, якщо

можна так висловитися, вже більше двадцяти років «висить у повітрі». Традиційно усталеного способу мислення не достатньо навіть для адекватного розуміння і опису поточної ситуації, не кажучи вже про її пояснення і прогнозування. Спостерігаються досить курйозні ситуації, коли дослідникам важко визначитися із змістом процесів, які відбуваються і описуються: закінчилася трансформація у пострадянських країнах чи вона все ще триває? закінчилася світова економічна криза чи ні?

Треба раз і назавжди усвідомити — все, що відбувається є частиною єдиного процесу еволюційних змін у суспільстві, які є неперервними і незворотними, а лише змінюють свою якість на кожному етапі існування, підпорядковуючись універсальним законам еволюції. І саме тут у пригоді стає еволюційна економічна теорія, яка вносить різноманітність у набір аналітичних інструментів економічної науки, змістовно її збагачуючи та розширюючи таким чином її можливості.

Література

1. Веблен Т. Почему экономика не является эволюционной наукой? // Экономический вестник Ростовского государственного университета, 2006. — Том 4. — № 2. — С. 99—111.
2. Институциональная экономика / Под рук. акад. Д. С. Львова. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 318 с.
3. История экономических учений / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. — М.: Инфра-М, 2000. — 784 с.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — М.: Государственное издательство политической литературы, 1960. — Т. 23. — 907 с.
5. Нельсон Р. Р., Уинтер С. Дж. Эволюционная теория экономических изменений / Пер. с англ. — М.: Дело, 2002. — 536 с.
6. Садченко К. В. Законы экономической эволюции / К. В. Садченко. — М.: Дело и сервис, 2007. — 272 с.
7. Сухарев О. С. Институциональная теория и экономическая политика: К новой теории передаточного механизма в макроэкономике / О. С. Сухарев; РАН, институт экономики. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. Книга I: Институциональная теория. Методологический эскиз. — 516 с.
8. Ходжсон Дж. Эволюционная и институциональная экономика как новый мейнстрим // Экономический вестник Ростовского государственного университета. — 2008. — Том 6. — № 2. — С. 8—21.
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Эксмо, 2008. — 863 с.
10. Alchian A.A. Uncertainty, Evolution, and Economic Theory // The Journal of Political Economy. — Vol. 58. — No. 3. (Jun., 1950), P. 211—221.

11. *Hodgson G. M.* Darwinism in economics: from analogy to ontology // *Journal of Evolutionary Economics* (2002) 12. — 259—281 p.

12. *Marciano A.* Economists on Darwin's theory of social evolution and human behaviour // *The Papers on Economics and Evolution* — Max Planck Institute of Economics, Evolutionary Economics Group [Електронний ре-сурс] — Режим доступу: http://www.econbiz.de/archiv1/2009/92470_economists_darwins_theory.pdf

13. *Witt U.* What is specific about evolutionary economics? // *Journal of Evolutionary Economics*(2008) 18. — P.547—575.

Статтю подано до редакції 19.08.11 р.

УДК 330.87

О.Б. Кондрат, аспірант
кафедри історії та теорії господарства,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ ГОСПОДАРСТВА С.М. БУЛГАКОВА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена дослідженню критики С.М. Булгаковим ортодоксальної політичної економії, розкриттю сутності нових методологічних підходів ученого до аналізу господарства та значенню цих підходів для формування нової парадигми політичної економії.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Філософія господарства, політична економія, матеріалістичний економізм, онтологічна база, проблеми методології, науковий стиль, економічний детермінізм, методологічний догматизм.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена исследованию критики С.М. Булгаков ортодоксальной политической экономии, раскрытию сущности новых методологических подходов ученого к анализу хозяйства и значению этих подходов для формирования новой парадигмы политической экономии.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Философия хозяйства, политическая экономия, материалистический экономизм, онтологическая база, проблемы методологии, научный стиль, экономический детерминизм, методологический догматизм.

ABSTRACT. The article is dedicated to research of methodological problems of political economy, proposed by S.Bulgakov. Also, the ontological basis of political economy methodological tool was studied in the article, and there were founded the reasons that interfere the further development of the theory and the formation of a new paradigm.